

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України

Проблеми сучасної психології

**Збірник наукових праць
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка,
Інституту психології
ім. Г.С.Костюка НАПН України**

Випуск 14

Кам'янець-Подільський
“Аксіома”
2011

УДК 378(082):159.9

ББК 74.58+88я43

П 68

Рецензенти:

- Л.А.Мойсеєнко** – доктор психологічних наук, професор, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ
- Ж.П.Вірна** – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології, Волинський державний університет імені Лесі Українки, м.Луцьк
- В.О.Моляко** – академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор (Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України)

Редакційна колегія:

Максименко С.Д., дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор (відповідальний редактор); **Балл Г.О.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **Болтівець С.І.**, доктор психологічних наук, професор; **Боришевський М.Й.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **Онуфрієва Л.А.**, кандидат психологічних наук, доцент (відповідальний секретар); **Чепелева Н.В.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **Шинкарюк А.І.**, доктор психологічних наук, професор (заступник відповідального редактора).

Друкується за ухвалою вченої ради

*Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України
(протокол № 7 від 6 жовтня 2011 р.),*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 9 від 28 вересня 2011 р.)*

П 68 **Проблеми сучасної психології:** Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 14. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – 928 с.

У збірнику наукових праць висвітлюються найбільш актуальні проблеми сучасної психології, представлено широкий спектр наукових розробок вітчизняних дослідників. Здійснено аналіз проблем, умов і труднощів психічного розвитку, вікових та індивідуальних особливостей становлення особистості й психології навчання.

Збірник наукових праць адресовано професійним психологам, докторантам і аспірантам, усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку психологічної науки.

УДК 378(082):159.9

ББК 74.58+88я43

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації серія КВ № 14574-3545Р від 11.11.2008 р.*

*Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(Постанова Президії ВАК України № 1-05/2 від 27 травня 2009 року)*

© Автори статей, 2011

© “Аксіома”, видання, 2011

Вплив механізмів психологічного захисту на міжособистісну взаємодію підлітків

У статті розглядається проблема соціалізації підлітка в сучасних умовах, досліджуються особливості механізмів психологічного захисту та їхні функції. Аналізуються зарубіжні і вітчизняні сучасні підходи до розуміння природи механізмів психологічного захисту. Досліджується специфіка впливу МПЗ на особистість в процесі міжособистісної взаємодії.

Ключові слова: механізми психологічного захисту (МПЗ), підліток, спілкування, індивідуалізація спілкування, соціалізація, міжособистісна взаємодія.

В статье рассматривается проблема социализации подростка в современных условиях, исследуются особенности механизмов психологической защиты и их функции. Анализируются зарубежные и отечественные современные подходы к пониманию природы механизмов психологической защиты. Исследуется специфика влияния МПЗ на личность в процессе межличностного взаимодействия.

Ключевые слова: механизмы психологической защиты (МПЗ), подросток, общение, индивидуализация, социализация, межличностное общение.

Постановка проблеми. Відповідно до своєї соціально-психологічної феноменології людина існує в двох, властивих їй, іпостасях: як соціальна одиниця і як унікальна особистість. Людина як особистість формується через свої відносини з іншими людьми. Вона пізнає себе як індивіда через інших, собі подібних, саме тому, що інші, як і вона, є носієм суспільних відносин. Людина все життя формується в певних когерентних групах: в сім'ї, в класі, в нації. Її тіло схильне дії болю та напруги, Его-дії тривоги, а як член суспільства людина чутлива до страху, що надходить від групи. Тут йдеться про три процеси: соматичний, его-процес та соціальний. Часто у підлітків виникають труднощі при спілкуванні, зумовлені віковими змінами та різноманітністю поведінкових форм у міжособистісній взаємодії. При виникненні напружених, травмуючих переживань, коли виникає необхідність опанувати емоційну напругу, людина застосовує не тільки свідому, але й несвідому діяльність своєї психіки. Для усунення емоційного дискомфорту використовуються несвідомі механізми психологічного захисту. Вони допомагають стабілізувати внутрішній стан людини.

В сучасних дослідженнях робляться спроби розгляду різних аспектів названого феномена: рівнів психологічного захисту, інтенсивності функціонування захисних механізмів і зв'язку їх з особистісними особливостями, ступені зрілості і примітивності окремих видів захисту, активності і пасивності механізмів, хронології розвитку системи психологічного захисту в онтогенезі. Разом з тим аналіз структурних і динамічних особливостей психологічного захисту, його ролі в процесі розвитку особистості представлений досить обмеженою кількістю робіт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Класичні зарубіжні концепції (П. Блосс, К. Левін, М. Мід, З. Фройд, Г. Фройд, С. Холл) вважають необхідною умовою розвитку особистості підліткову кризу та її негативний характер. Сучасні зарубіжні та вітчизняні дослідження в межах когнітивно-біхевіоральної психології розглядають підліткову кризу як небажаний, патологічний процес в межах перехідного періоду розвитку. Прихильники цієї точки зору причиною кризи вважають несприятливі ситуації, такі як, ригідна соціальна ситуація, депривація нових потреб (Л. Божович, В. Давидов, Д. Ельконін, В. Зінченко, О. Міронов). Такі дослідники, як Е. Еріксон та Л.С.Виготський визначають підліткову кризу як закономірний та нормативний етап в розвитку індивіда.

В контексті пристосування особистості до умов реальності, науковці, психологи та лікарі все частіше звертають увагу на неусвідомлені механізми психіки, що допомагають людині перебороти травматичний досвід переживань, а саме, на механізми психологічного захисту. Система психологічних захистів – одне з центральних утворень психіки, що тривалий час розглядався вченими (А. Адлер, Ф. Бассін, Р. Урсано, Г. Фройд, З. Фройд) як позитивне явище, що захищає від емоційної напруги.

Деякі дослідники “психологічний захист” розуміють як фільтр свідомості (наприклад, у працях Т. С. Яценко). В цьому разі “витіснення” зі сфери свідомого в сферу несвідомого дозволяє заповнити “порожнечі”, що виникли між змістами, що суперечать уявленню особистості про себе. Як відзначає український психолог Т. С. Яценко, основна функція психологічного захисту полягає в недопущенні людиною до власної свідомості розуміння наявності в неї негативних рис характеру. З точки зору американського психолога Т.Шибутані, захищається врешті-решт не біологічний організм, а особистість, яка охороняє себе від усвідомлення неприємних для власної гідності фактів [7].

Психологічний захист іноді негативно впливає на самоорієнтацію людини, оскільки викривляє інформацію стосовно

власної поведінки, намірів, віддалених та близьких наслідків такої поведінки. В цьому разі психологічний захист не виправдано ускладнює процес порівняння та співставлення власної самооцінки та оцінки партнерів по спілкуванню.

В межах “міжособистісного” підходу було сформульовано ряд положень про психологічний захист як специфічне явище міжсуб’єктної взаємодії. В контексті цього О.В.Петровський відмічає значення внутрішніх оцінок, переконань та ідеалів особистості; Ю.О. Шерковін говорить про “бар’єри” у вигляді соціальних установок, звичок та ін.; О.Л. Доценко відмічає вплив семантичних та змістових бар’єрів. Отже, психологічний захист із внутрішньоособистісного явища трансформувався в феномен міжособистісної та міжгрупової взаємодії.

Мета даного дослідження – проаналізувати проблему впливу механізмів психологічного захисту підлітків на міжособистісну взаємодію – є актуальною як для психологів, соціальних працівників так і для педагогів. Адже цей кризовий період є важливим етапом соціально-психологічної адаптації підлітка до нових умов на фоні фізіологічних та психологічних змін.

Виклад основного матеріалу дослідження

Основні функції захисту – зменшення тривоги (адаптаційна), викривлення сприйняття з ціллю забезпечення особистісного комфорту (регулятивна) зумовлюють поведінкові моделі та впливають на формування типу особистості. Методологічну та теоретичну основу дослідження склали головні положення про функціональні особливості несвідомої сфери та взаємозв’язок свідомої та несвідомої сфер психіки (І.Зязюн, С.Максименко, В.Татенко, Д. Узнадзе, З. Фройд, Т. Яценко); про зв’язок між ефективною адаптацією та комунікативними здібностями (Ф.Б.Березін, К.В. Вербова, Ю.Н. Ємельянов, Л.О. Петровська, Є.В. Руденський); про проблеми спілкування в теорії об’єктних відносин (У. Р. Байон, М. Балінт, Д. В. Віннікотт, Отто Ф.Кернберг, М. Кляйн, Р. А.Спітц, В.Р.Д.Фейрнберн); теорія інтерперсонального підходу (Г.С.Салліван). Дослідженням захисних механізмів особистості займалися багато учених: Ф.В. Басін, М.Кляйн, В. Райх, З. Фройд, Г. Фройд, Е. Фромм, Х. Хартманн та ін.

За допомогою захисних механізмів особистість несвідомо оберігає свою психіку від травм, які можуть заподіяти їй реальні життєві ситуації, що загрожують зруйнувати Я-концепцію особистості. Але разом з тим ці механізми заважають людині усвідомлювати свої помилки відносно власних рис характеру і мотивів поведінки, що часто ускладнює ефективне вирішення

особистих проблем. Вони не тільки відображають загальні властивості особистості, але й у велими важливих аспектах визначають її розвиток. В крайніх випадках психологічний захист (ПЗ) має негативний вплив на самоорієнтацію людини, викривляє оцінювання власних вчинків та намірів, що ускладнює взаємовідносини з оточуючими. ПЗ може формувати упередженість в оцінках, ігнорування нового досвіду, нав'язування власної точки зору. Феномен психологічного захисту полягає в перебудові системи установок для запобігання психічної травми, у захисті від неприємних спогадів (вони витісняються у підсвідоме).

В нормальному стані МПЗ підтримують стан внутрішнього психічного гомеостазу особистості, її міжособистісної адаптованості. Підліток постійно знаходиться у стані стресу через активність залоз внутрішньої секреції, спонтанність соматичних, фізіологічних, конституційних змін. Підлітковий розум, за Е.Еріксоном, – це розум мораторію (відстрочення), психологічної стадії між дитинством та дорослістю, між засвоєною мораллю та етикою, яку ще потрібно розвинути. Це ідеологічний розум. Вони знаходяться у пошуках соціальних цінностей, що є основою ідентичності. Поєднання дорослих страхів з дитячою тривогою лишає підлітка розсудливості дорослого, штовхає на нелогічні вчинки, коли небезпека здається або перебільшеною, або, навпаки, заперечується. За Ельконіним провідна діяльність цього віку – інтимно-особистісне спілкування. Ця діяльність є формою відтворення міжособистісних відносин, що є у дорослих. Взаємодія з однолітками стає більш значущою, ніж з дорослими.

Міжособистісна взаємодія має певний характер та забезпечує підлітку зв'язок із групою, в яку він входить. Часто в період адаптації у школярів виникають труднощі при спілкуванні, зумовлені різноманітністю поведінкових форм у міжособистісній взаємодії. Найбільшу увагу привертають деструктивні форми взаємодії, конфліктна взаємодія, взаємодія на основі дружби і любові, альтруїстична поведінка у взаємодії. Дефіцит спілкування або його деструктивні форми можуть викликати внутрішньо-особистісні проблеми.

Психологічний захист – це механізм людської свідомості, що допомагає людині знизити рівень внутрішньої тривоги та має такі компенсаторні характеристики:

1. Неусвідомлене, але сильне бажання знищити переживання, що травмують особистість, з наступною заміною на більш комфортні переживання.
2. Переміщення неприємних переживань зі сфери свідомого до неусвідомленого.

3. Акцент не на логіку, а на емоції. Як наслідок система психологічного захисту є високостійкою до критики ззовні.

Коли з людиною відбувається щось принизливе або ганебне, що-небудь травмуюче, психологічний захист знижує значущість цього травмуючого факту. Наприклад, відчуття приниженості у школяра після отримання негативної оцінки знизиться, якщо “знеціниться” особистість певного викладача. Основна функція, яку виконують механізми психологічного захисту – це подолання внутрішньоособистісних протиріч.

Соціальні відносини мають об’єктивний характер, але для кожної людини вони, відображаючись у її внутрішньому світі, набувають особистісного сенсу, що виявляється в індивідуальних поведінці, почуттях, настроях та ін. До встановлення контактів людину спонукають різні мотиви: утвердити своє “Я”, усвідомити своє місце в системі зв’язків, уникнути невпевненості у собі, знайти позитивну стимуляцію засобами цікавої взаємодії, досягти уваги і похвали від інших, отримати емоційну підтримку, сформувавши ставлення до себе, обмінятися вміннями, знаннями, навичками і результатами діяльності, вплинути на іншого. Важливими для особистості є і пошук підтримки, розради, отримання полегшення, задоволення інтересів, і особливо – соціальне порівняння, редукція (відновлення) тривоги, пошук інформації. Близькість інших людей сприяє зниженню тривожності, пом’якшує наслідки фізіологічного, психологічного стресу. Особливо позитивною для індивіда, який переживає стрес та схвильованість, є присутність близьких, знайомих людей. Самотність за важких обставин часто підштовхує до суїциду, що найчастіше трапляється в підлітковому та юнацькому віці. Ті, хто має розвинуті соціальні контакти, користуються адекватною підтримкою свого оточення, краще себе почувають та довше живуть, ніж ті, хто їх позбавлений.

Питаннями формування особистості та спілкування в онтогенезі займалися Л. І. Божович, М. І. Лісіна, А. В. Запорожець, Д. Б. Ельконін. При труднощах в спілкуванні люди скаржаться на те, що в усіх неприємностях винні інші. В багатьох соціально-психологічних дослідженнях встановлено, що існує пряма залежність від внутрішнього локусу контролю та успішністю в спілкуванні, зовнішнім локусом контролю та комунікативними проблемами. Тобто проблеми в спілкуванні ґрунтуються на глибоких внутрішньоособистісних проблемах. Соціально-психологічною детермінантою становлення й розвитку особистості старшокласника в процесі соціалізації є діяльно-опосередкований тип взаємовідносин, який складається в референтно-

значущій групі (або групах). У старшокласників поряд з навчанням провідною діяльністю виступає особлива діяльність зі встановлення інтимно-особистісних стосунків – діяльність спілкування (С.Д. Максименко, М.Ю.Швалб, Т.Д.Щербан).

Згідно Ч.Х.Жулї та його теорії “дзеркального Я”, індивід отримує соціальні якості в комунікаціях, у міжособистісній взаємодії, в процесі взаємодії індивідуальних та групових суб’єктів. Соціалізація – це процес засвоєння ролей та очікуваної поведінки у взаємодії з оточуючими. Цей процес тягне за собою почуття неповноцінності, а, відповідно, використання МПЗ. Дане почуття людини, яка проходить процес соціалізації, проявляється у появі в суспільстві різних субкультур та контркультур [6, с. 9].

У життєдіяльності підлітків важлива роль належить їхньому спілкуванню з ровесниками. Цьому процесу властиві такі тенденції:

а) розширення сфери спілкування. Виявляється воно у збільшенні часу, який учні витрачають на спілкування (три-чотири години в будні, сім-дев’ять годин у вихідні), в суттєвому розширенні його соціального простору (серед найближчих друзів старшокласників – учні інших шкіл, училищ, студенти вищих навчальних закладів), географії, в очікуванні спілкування (в активному пошуку його, постійній готовності до комунікативних контактів);

б) індивідуалізація (вибірковість) спілкування. Свідченням індивідуалізації стосунків є чітке відмежування їх суті від оточення, високі вибірковість у дружбі та рівень вимог до спілкування в парі [6].

У розширенні сфери спілкування реалізується потреба переживати нові враження, набувати новий досвід, відчувати себе у новій ролі, а також потреба у його вибірковості, самовиявленні та розумінні з боку інших. Задоволення цих потреб пов’язане з глибокими особистісними переживаннями школярів. Мотивами неформального спілкування у парі і в групі є пошук найсприятливіших психологічних умов для комунікативної взаємодії, очікування співчуття і співпереживання, потреба у щирості та єдності у поглядах, самовираженні. Однак підліткова комунікативність часто буває егоцентричною, оскільки потреба у самовиявленні, розкритті своїх переживань домінує над інтересом до почуттів і переживань іншого, що зумовлює взаємну напруженість у стосунках, незадоволеність ними. Для старшокласників важливо, щоб інші сприймали їх такими, якими вони себе вважають. Очевидно, сучасні неформальні молодіжні течії є засобом задоволення цієї потреби. З однолітками старшокласники переважно бажають проводити своє дозвілля, їх знайомлять зі своїми думками.

За деякими даними, в свої улюблені заняття учні розказують переважно товаришам і друзям, рідше – батькам і зовсім рідко – вчителям. Встановлено, що погляди класного колективу дуже цінують близько половини школярів-підлітків, а погляди вчителя – лише третина [5].

Підлітковий вік – період маргінальної соціалізації, етап гри за правилами для дитини, коли формується ідентичність, цілісність Я. Міжособистісна взаємодія – це суттєва складова процесу соціалізації, що складається з процесу пристосування суб'єкта до оточуючого середовища та процесу відособлення, тобто становлення індивідуальності. Ефективна соціалізація є певним балансом між цими двома процесами, коли баланс порушений, виникає внутрішньоособистісний конфлікт, а отже включаються МПЗ.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Кінцевою метою психологічного захисту є зниження рівня негативного емоційного напруження у структурі психіки суб'єкта спілкування. Але всі проблеми виникають як наслідок тих засобів, що використовувались для цього. А саме: засоби, що спрямовані на викривлення інформації, з тим, щоб суб'єкт зберіг у себе відчуття послідовності й логічності власної поведінки та позитивної оцінки його оточенням. Загальними наслідками подібного психологічного захисту є упередженість в оцінках, ігнорування нового досвіду, патологічне бажання нав'язати свою точку зору (як зазначає Т.Шибутані). При всіх цих симптомах людина переконана у своїй об'єктивності і неупередженості. Психологічний захист виявляється в тенденції людини зберігати звичну думку про себе, відторгаючи або спотворюючи інформацію, яка розцінюється як несприятлива і руйнуюча первинні уявлення про себе й інших. Цей процес відбувається, як правило, в рамках неусвідомлюваної діяльності психіки за допомогою цілого ряду механізмів психологічних захистів, одні з яких діють на рівні сприйняття (наприклад, витіснення), інші на рівні трансформації (спотворення) інформації (наприклад, раціоналізація). Стійкість, часте використання, ригідність, тісний зв'язок з дезадаптивними стереотипами мислення, переживань і поведінки, включення в систему сил протидії цілям саморозвитку роблять такі захисні механізми шкідливим для розвитку особистості.

Психологічний захист слід розглядати як функцію особистості в цілому, що має складну структурно-функціональну систему. Вона включає в себе такі взаємопов'язані компоненти: конституційні (темперамент, характер), світоглядні (сумніви, недовіра та ін.),

емоційні (страх, антипатія та ін.), вольові (негативізм, принциповість та ін.).

В сучасній науці виокремилися певні напрямки в дослідженні механізмів психологічного захисту:

- в залежності від предмета захисту (що захищається – внутрішньоособистісні мішені, індивідуальний або соціальний суб'єкт)§
- в залежності від характеру загрожуючи[факторів (від чого захищається – фруструючі фактори, міжособистісні маніпуляції, інформаційно-психологічний вплив мас-медіа)§
- в залежності від суб'єкта захисту (хто захищає – внутрішньоособистісні структури – Я-концепція, самооцінка, самосвідомість; особистість; соціальна спільнота)/

Традиційно механізми психологічного захисту визначають як внутрішньоособистісне утворення, форма адаптаційних процесів та реагування особистості на стресові ситуації. В сучасних дослідженнях виділяють захист від зовнішніх впливів та його конкретні прояви – міжособистісний, індивідуальний, груповий і колективний психологічний захист. Отже, актуальність дослідження впливу механізмів психологічного захисту на міжособистісну взаємодію підлітків зумовлена як складністю та неоднозначністю самого феномена МПЗ, з одного боку, та потребами соціальної, вікової та педагогічної психології, з другого.

Список використаних джерел

1. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И.Божович. – М. : Педагогика, 1968. – 464 с.
2. Винославська О. В. Психологія : навчальний посібник / О. В. Винославська. – К. : ІНКЮС, 2005. – Режим доступу : http://ebk.net.ua/Book/psychology/vinoslavska_psihologiya
3. Кон И. С. Социологическая психология / И. С. Кон. – М. : Московский психолого-социальный институт; Воронеж : Издательство НПО МОДЭК, 1999. – 560 с. – (Серия “Психологи отечества”).
4. Кулагина И. Ю. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. – М. : ТЦ Сфера, 2004. – 464 с.
5. Ложкін Г. В. Конфлікт як форма взаємодії людей / Г. В. Ложкін, С. В. Сьомін, Т. В. Петровська, О. О. Кисельова // Бібліотека “Школи продажу Деревицького”. – Режим доступу : www.dere.com.ua

6. Мудрик А. В. Социализация человека : учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / Анатолий Викторович Мудрик. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр “Академия”, 2006. – 304 с.
7. Набиуллина Р. Р. Механизмы психологической защиты и совладания со стрессом (определение, структура, функции, виды, психотерапевтическая коррекция): учебное пособие / Р. Р. Набиуллина, И. В. Тухтарова. – Казань: Изд-во ИП Тухтаров В. Н., 2003. – 101 с. – Режим доступа : www.koob.ru
8. Налчаджян А. А. Психологическая адаптация: механизмы и стратегии / Альберт Агабекович Налчаджян. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Эксмо, 2010. – 368 с. – (Психологическое образование). – библиогр. 362-368.
9. Романова Е. С. Механизмы психологической защиты: генезис, функционирование. Диагностика / Е. С. Романова, Л. Р. Гребенников. – Мытищи : Издательство “Талант”, 1990. – 144 с. : с ил.
10. Ханин Ю. Л. Межличностная и внутригрупповая тревога в условиях значимой совместной деятельности / Ю. Л. Ханин // Вопросы психологии. – 1990. – № 4. – С. 56-64.

In the article are passed in review the peculiarities of the process of socially psychological adaptation, the features of mechanisms of psychological defence and their functions are investigated. Analyzed both foreign and domestic approaches to understanding the nature of psychological defense mechanisms. The specific of influence of MPD is investigated on personality in the process of interpersonal co-operation.

Keywords: mechanisms of psychological defense (MPD), teenager, communication, individualization, socialization, interpersonal communication.

Отримано: 4.09.2011

Зміст

С.Д. Максименко	
Розвиток особистості – розгортання чи новоутворення?	3
О.С. Аврамчук	
Використання ТАТ для діагностики захисних механізмів у клінічній практиці	12
Беата Барчі	
Особливості мотивації безробітних	23
Н.П. Берегова	
Теоретичний аналіз проблеми впливу особистісних характеристик студентів–психологів на розвиток професійної придатності	40
О.Б.Белова	
Аналіз методик дослідження агресії у молодших школярів з нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком	49
І.В. Ващенко, Л.В. Кондрацька	
Вплив сімейних конфліктів на формування феномена “Емоційне вигорання” у підлітків	61
О.Я.Восєводіна	
Особливості смислової сфери студентської молоді	74
О.В. Волкова	
Психологічні особливості жінок різного віку із загрозою невіношування вагітності	83
Н.І. Волошко	
Дослідження оціночно–почуттєвого компонента психологічної культури здорового способу життя учнів ЗОНЗ	93
О.В.Гаврилов	
Формування поняття про розумову відсталість у психолого– педагогічних дослідженнях	104
Т.С.Горяча	
Психокорекційна програма та основні методи психокорекції для осіб із остеохондрозом хребта	114
Н.Є.Гоцуляк, О.П.Мащенко	
Сутність поняття “стратегія учіння” у структурі навчання іноземній мові та його психологічна характеристика	125
В.О. Гринько	
Емпіричне дослідження складових професійної мобільності викладача вищої школи	134
В.Т.Грубляк, В.В.Грубляк	
Психологічні особливості самотності в похилому віці	144

Уршуля Груца-Мьонсік

Взаємозв'язок шкільного та родинного виховання у системі моральної освіти молоді 155

Г.В.Гуменюк

Аналіз властивостей пам'яті та їх специфіки: системний підхід 176

С.С.Гусаківська

Аксіологічні засади професійного становлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів 185

Н.М.Дембицька

Особливості суб'єкт-об'єктних орієнтацій студентської молоді у відносинах власності 195

Л.В.Дзюбко

Особливості структури навчальної мотивації у підлітків з різним рівнем навчальних досягнень 205

Н.М. Дідик

Ведення щоденників самоаналізу як форма роботи з розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів 222

М.Л. Дідух

Змістовно-структурна організація етнічного несвідомого 236

А.С. Доброскок

Індивідуальна професійна практика як фактор розвитку професіоналізму майбутнього менеджера 246

Ю.В. Довгопол

Психологічні особливості виходу зі стану когнітивного дисонансу 255

М.Т.Дригус

Проблема становлення личности в творческом наследии П. Г. Редкина 265

Т.В.Дуткевич

Рефлексивно-історичний підхід у формуванні організаційної культури вищого навчального закладу 273

І. М.Євченко

Аспекти самоствердження особистості 282

М.В. Зубаль, С.С. Зубаль

Соціальна психологія міжгрупових відносин 292

І.К. Зубіашвілі

Ставлення до грошей як важливий фактор соціалізації 301

С.М.Каліщук

Усвідомлення майбутніми психологами приналежності до професійної реальності 311

Л.М.Карамушка, Д.І.Куриця	
Потреба персоналу держадміністрацій в антистресових програмах: рівень вираженості та взаємозв'язок з особистісними характеристиками персоналу	320
Є.В.Карпенко	
Феномен самоактуалізації в екзистенційно–гуманістичній психологічній традиції	334
Т.М.Кирпенко	
Вплив механізмів психологічного захисту на міжособистісну взаємодію підлітків.....	343
І.В.Коваль	
Спільна діяльність під час вивчення іноземної мови: психологічний аспект	352
С.В. Кононенко	
Психологічний аналіз професійної діяльності фахівців юридичного профілю	361
Л.Д. Коняєва, Н.А. Романько	
Особливості розвитку пізнавальної сфери дітей молодшого шкільного віку	370
В.В. Корнієнко	
Про ефективність засобів соціально–психологічної реабілітації підлітків з патологією опорно–рухового апарату з орієнтацією на гармонізацію “образу-Я”	381
І.О.Корнієнко	
Факторний аналіз методик діагностики особистісних детермінант копінг–поведінки особистості	393
С.Л.Коробко	
Особливості самопізнання молодших школярів з підвищеним розумовим потенціалом	405
Я.М. Куценко	
Емоційний інтелект: проблеми діагностики	417
В.М. Лабунець	
Психолого–педагогічні основи підготовки майбутніх учителів музики у процесі неперервної освіти	427
Л.М.Литвинчук	
Музичний ритм як основа природного фундаменту біоритму людського організму	436
А.І.Лучинкіна	
Психологічні аспекти віртуальної соціалізації.....	445
К.О.Малишева	
Гетерогенність функцій префронтальної кори: нейроанатомічний підхід	455

А.М. Маслюк	Проективна методика “неіснуюча тварина”: практичні аспекти ...	465
О.П. Мілевська	До проблеми пропедевтики фонетико-фонематичних умінь у старших дошкільників	475
К.Л.Мілютіна	Активізація навчального процесу з метою формування нової професійної ідентичності при перенавчанні дорослих	485
З.М. Мірошник	Ранжування ролей як складова соціалізації вчителя початкових класів	494
О.М. Мойзріст	Теоретичний огляд проблеми шкільної адаптації обдарованих дітей	503
Р.А.Мороз	Формування батьківської компетентності в студентів у процесі навчання у вищому навчальному закладі	513
О.І. Морозова-Ларіна	Психогенна фригідність у контексті психології розвитку	521
В.В.Мосійчук	Кризи професійного становлення як умова розгортання самореалізації особистості	531
В.В. Москаленко	Система форм інновацій культури як фактор соціалізації юнацтва	542
О.В.Новікова	Українська школа дослідження творчості	552
Л.А.Онуфрієва	Психолого-педагогічні умови удосконалення підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій	561
О.М.Опалюк	Особливості підготовки вчителів до морально-естетичної взаємодії суб'єктів дистанційно-навчального процесу	572
О.М.Опалюк, Т.Л.Опалюк	Особистісно-орієнтована стратегія педагогічної взаємодії до учня як суб'єкта власного розвитку на уроках образотворчого мистецтва	583
Г.П.Осика (Татаурова)	Профорієнтаційні установки учнівської молоді на шляху професійного самовизначення	593
Н.П.Панчук	Ціннісні орієнтації як основа вибору життєвих цілей у процесі професіоналізації	602

Т.І. Пастухова	
Рівень розвитку мотиваційного компонента психологічної готовності майбутніх менеджерів до професійно-ділового спілкування в організації	611
О.Л.Пахомова	
Культурологічний підхід до проблеми професійного становлення майбутнього психолога	622
В.М. Поліщук	
Симптоматика переживань кризи 23-х років юнаками	637
О.М.Приданнікова	
Соціально-педагогічні технології формування мотивації до навчання у молодших школярів, які проживають у неблагополучних сім'ях	647
Н.В.Пророк	
Психологічні особливості особистісно-професійного саморозвитку практичного психолога	655
Л.Є.Просандєєва	
Типологічний аналіз самоцінності особистості підлітка	665
Г.К.Радчук	
Виклики та орієнтири розбудови освіти з позиції синергетики	674
А.Ю. Рождественський	
Категорія надійності та толерантності в дискурсивному полі сучасної психології	683
С.В.Руденко	
Соціальний інтелект у структурі інтуїтивно-почуттєвого відображення	695
Л.І. Ружицька	
Особливості психічного розвитку молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення	706
Ю.В. Серєгин	
Особенности сохранения психического здоровья молодёжи в условиях её профессионального становления в профессиях типа “человек – человек”	715
Ю.Р.Сидорик, А.В.Олійник	
Особливості взаємозв'язку рівня конфліктності у взаєминах між окремими членами сім'ї.....	728
Л.О.Скальська	
Розвиток національної самосвідомості як завдання української національної освіти	738
Л.П.Скорич	
Психологічний зміст індивідуального підходу у навчанні	747

Л.М. Співак

Особливості становлення наукової думки про самосвідомість
особистості у філософсько-психологічному історіогенезі 757

О.О.Ставицький

Внутрішні та зовнішні протиріччя особистості як фактор
гандикапних реакцій 766

М.В.Субота

Розвиток особистості засобами музики 775

О.М.Ткач

Особливості обстеження мовленнєвого розвитку дітей з ДЦП ... 785

О.С. Толков

Рівень розвитку компонентів психологічної готовності
персоналу вищої школи до діяльності в умовах змін 795

Є.В.Тополов

Особливості реакцій відповіді фахівця на професійну агресію 803

А.П. Фрадинська

Психологічні особливості формування змісту професійних
очікувань майбутніх фахівців у процесі їх первинної
професіоналізації 810

Ю.В. Центелевич

Професіографічний аналіз діяльності страхового агента 820

І.О.Чуєва

Передумови загострення бронхіальної астми у підлітків 832

О.І.Швець, Б.Б.Швець

Специфіка організації роботи логопеда в навчально-
реабілітаційному центрі 844

О.В. Шевяков

Розвиток соціотехнічних систем (СТС) як психологічна
проблема 853

А.І.Шинкарюк

Експериментальне дослідження мотиваційної динаміки за
психомоторними діями в науковій школі К.Левіна 862

Л.М.Юнак

Соціальний розвиток підлітків засобами сучасної музики 870

Т.М.Яблонська

Розвиток позитивної ідентичності старшокласників засобами
тренінгу 879

Л.С.Яковицька

Вивчення особистісних передумов самореалізації
у науково-технічній діяльності 888

О.В. Яремко

Соціально-психологічні особливості релігійності студентів 900

Відомості про авторів 911

Проблеми сучасної психології

Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України

У збірнику наукових праць, створеному вперше спільно Інститутом психології ім. Г.С. Костюка НАПН України і вищим навчальним закладом, висвітлюються найбільш актуальні проблеми сучасної психології. У ньому представлено широкий спектр наукових розробок вітчизняних і закордонних дослідників у галузі загальної, педагогічної, вікової, експериментальної, медичної та спеціальної психології.

У представлених наукових працях аналізуються проблеми чинників, умов розгортання і труднощів психічного розвитку, питання вікових й індивідуальних особливостей становлення особистості та психології навчання, обговорюються перспективи можливих нових психолого-педагогічних підходів до проблем сучасної психології.

Збірник наукових праць адресований професійним психологам і фахівцям суміжних наук, докторантам й аспірантам, магістрантам і студентам психологічних факультетів, а також усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку психологічної науки.

*Директор
Інституту психології
ім. Г.С. Костюка НАПН України –
Максименко Сергій Дмитрович,
дійсний член НАПН України,
доктор психологічних наук, професор*

*Ректор
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка –
Завальнюк Олександр Михайлович,
академік АН ВО України,
кандидат історичних наук, професор*

Проблемы современной психологии

**Сборник научных трудов Каменец-Подольского
национального университета имени Ивана Огиенко, Института
психологии им. Г.С. Костюка НАПН Украины**

В сборнике научных трудов, созданного впервые совместно Институтом психологии им. Г.С. Костюка НАПН Украины и высшим учебным заведением, рассматриваются наиболее актуальные проблемы современной психологии. В нем представлен широкий спектр научных разработок отечественных и иностранных исследователей в области общей, педагогической, возрастной, экспериментальной, медицинской и специальной психологии.

В представленных научных трудах анализируются проблемы факторов, условий развертывания и сложностей психологического развития, вопросы возрастных и индивидуальных особенностей становления личности и психологии обучения, обсуждаются перспективы возможных новых психолого-педагогических подходов к проблемам современной психологии.

Сборник научных трудов адресован профессиональным психологам и специалистам смежных наук, докторантам и аспирантам, магистрантам и студентам психологических факультетов, а также всем, кто интересуется современным уровнем развития психологической науки.

*Директор
Института психологии
им. Г.С. Костюка НАПН Украины –
Максименко Сергей Дмитриевич,
действительный член НАПН Украины,
доктор психологических наук, профессор*

*Ректор
Каменец-Подольского
национального университета
имени Ивана Огиенко –
Завальнюк Александр Михайлович,
академик АН ВО Украины,
кандидат исторических наук, профессор*

Problems of modern psychology

Collected scientific researches of Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Kostiuk Institute of psychology of the National Academy of pedagogical sciences of Ukraine

Collected scientific researches, firstly created by the Kostiuk Institute of psychology of the National Academy of pedagogical sciences of Ukraine together with the establishment of higher education, focus on the most actual problems of modern psychology. A wide range of scientific elaborations worked out by native and foreign researchers in the field of general, pedagogical, age, experimental, medical and special psychology is represented in this collection.

In the scientific researches the problems of factors and conditions of the evolution and difficulties of psychic development are analysed, the problems of age and individual peculiarities of personality becoming and psychology of education formation are envisaged, the prospects of new possible psychological and pedagogical approaches to the problems of modern psychology are discussed.

The collected scientific researches are directed to the professional psychologists and specialists in adjacent sciences, persons studying at doctorate courses and postgraduate courses, magistracy and students of psychological departments and also those who are interested in a present-day state of psychology's development.

*Director of the Institute of Psychology
named after G.S. Kostiuk of the National Academy
of Pedagogical Sciences of Ukraine –
Maksymenko Sergiy Dmytrovych,
Full Member of the National Academy of Pedagogical
Sciences of Ukraine,
Doctor of Psychological Sciences, Professor*

*Rector of the Kamianets-Podilsky
national university named after Ivan Ohienko –
Zavalniuk Oleksandr Mykhailovych,
Academician of the Academy of
Sciences of Higher Education of Ukraine,
Candidate of Historical Sciences, Professor*

Наукове видання

Проблеми сучасної психології

**Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка,
Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України**

Випуск 14

Редактор *Н.Г. Пянковська*
Комп'ютерна верстка *В.О. Фаріон*

Підписано до друку 1.11.2011 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookC. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 49,92. Обл. вид. арк. 48,23.
Тираж 300 пр. Зам. № 414.

Видавництво “Аксиома”
(свідоцтво ДК №1808 від 26.05.2004 р.)
м. Кам'янець Подільський, а/с 8, 32300
Тел./факс: (03849) 3-90-06

Надруковано в друкарні ПП “Аксиома”
пров. Північний, 5, м. Кам'янець-Подільський, 32300